

Aynurə Sahib qızı Abbaszadə²²

“VİRCİNİYA VULFUN “ŞƏXSİ BİR OTAĞI”

GİRİŞ: XX əsr ingilis ədəbiyyatının ən görkəmli simalarından biri də modernizm ədəbi cərəyanının nümayəndəsi Virciniya Vulfudur. O özünün orijinal və zəngin ədəbi irsi ilə dünyəvi ədəbiyyatına qiymətli töhfələr vermişdir. Onun bütün əsərləri, yaratdığı obrazlar başdan-başa orijinal, yeni və zəngin ədəbi-bədii düşüncənin məhsulu kimi çox qiymətlidirlər. Müəllifin ölməzliyini təmin edən ən əsas faktor da məhz budur. “Virciniya Vulf yaratdığı obrazların daxili monoloqlarını bütün çılpalığı ilə oxucuya çatdırıb. Bununla da yazıçı qaydalardan və qəliblərdən kənara çıxıb ədəbiyyatda moednist hərəkatın əsas nümayəndələrindən olub” [5].

V.Vulfun yaradıcılıq yolu bir neçə mərhələni əhatə edir. Bununla bağlı Sevda Hüseynovanın da qeyd etdiyi kimi: “Tənqidçilər V.Vulfun yaradıcılığını 1915-1922, 1923-1927 və 1928-1941-ci illəri əhatə edən üç mərhələyə bölürlər. Yazıçı özü isə 1919-cu ildə yazdığı “Müasir nəsr” adlı məqaləsində qeyd edir ki, ...yeni romanlar köhnə şərtlərdən, xronoloji ardıcılıqdan azad olmalıdır” [1, s. 61]. Lakin təbiidir ki, hər bir yaradıcılıq məhsulu olan əsərlər müəyyən xronoloji ardıcılıqla yazılır. Bu baxımdan F.Zülfüqarovanın da qeyd etdiyi kimi onun yaradıcılığında müəyyən bir xronoloji sistem var: “o, 1915-ci ildə nəşr olunmuş “Səyahət” (“The Voyage”) adlı ilk romanı və bundan sonra yazdığı “Ceykobun otağı” (“Jacob’s Room”) (1922), “Missis Dellouey” (“Mrs. Dalloway”) (1925), “Mayaka doğru” (“To the Lighthouse”) (1927), “Dalgalar” (“The Waves”) (1931), “Flaş” (“Flush”) (1933), “Uç qızıl pul vahidi” (“Three Guineas”) (1938), “Orlando” (“Orlando”) (1928), “Aktlar arasında” (“Between the Acts”) (1941), “İllər” (“The Years”) (1937) və s. əsərləri ilə böyük şöhrət qazanmışdır” [4, s. 51].

Onun yaratdığı bütün bu qiymətli nümunələri birləşdirən ən əsas ortaq cəhət isə hər bir insanın, xüsusilə də qadının bir şəxsiyyət kimi cəmiyyətdə mövcudluğu, bir sözlə, azad və müstəqil olması ideyasıdır. Eyni zamanda bildiyimiz kimi, V.Vulf ədəbiyyatda feminizmin ilk təbliğatçısı və müdafiəçisi olmuş, bütün yaradıcılığı boyu qadın hüquqları, qadın azadlığını qorumaq üçün çalışmışdır. Bu baxımdan hətta müəllifin bəzi əsərləri feminizm ideyasının konsepsiyası, manifesti kimi ədəbiyyatda özünə yer tapmışdır ki, belə əsərlərdən ən məşhuru da müəllifin 1929-cu ildə çap olunmuş “Şəxsi bir otaq” (“A Room of one’s own”) əsəridir. Əsər yarandığı dövrdə böyük sensasiyaya səbəb olmuşdur. Belə ki, qadının hüquqlarının cəmiyyətdə yeni-yeni tanındığı bir dövrdə bir qadının belə dahiyənəbir əsər yazması asan başa gəlmədi. Müəllifin yoluna bir çox əngəllər, maneələr qoyuldu. Lakin V.Vulf bütün bu çətinlikləri geridə qoyaraq, qorxmadan: “İstəsəniz kitabxanalarınızı kilidləyin, lakin düşüncə azadlığının önünə qoya biləcəyiniz heç bir qapı yoxdur, nə kilidləyə, nə də sürgüləyə bilərsiniz” [3, s. 142] deyərək öz yolundan dönmədi, o yolda qətiyyətlə addımlayaraq adını ədəbiyyat tarixinin önəmli səhifələrinə yazdırdı.

ƏSAS HİSSƏ: Virciniya Vulfun feminist dünyagörüşünü özündə bir ayna kimi əks etdirən “Şəxsi bir otaq” əsəri 1929-cu ilin 24 oktyabrında işıq üzü görmüş və ədəbiyyat tarixində feminizm ideyasının əsas manifesti hesab olunmuşdur. Əsər müəllifin 1928-ci ildə ingilis kollecində oxuduğu məruzələr əsasında qələmə alınmış və onun uzunmüddətli araşdırmalarının nəticəsi kimi özünü göstərmişdir.

Əsər haqqında danışılarkən ilk maraq doğuran məsələ əsərin adıdır. Niyə məhz “Şəxsi bir otaq”? Müəllif “qadınlar və ədəbiyyat” məsələsinə həsr etdiyi əsərinə ad seçərkən niyə məhz bu adı seçmişdir? Bununla o bizə nə deməyə çalışırdı? İlk araşdırılmalı olan məsələ məhz budur.

Müəllifin özü də sanki bunu anlamış, “şəxsi bir otaq” deyərkən onun nə demək istədiyini bəzilərinin anlamayacağını hiss etmişdi. Elə buna görə də: “Yəqin məndən soruşacaqsınız ki, sizdən qadınlar və ədəbiyyat haqqında danışmağınızı istəmişdik, bunun şəxsi bir otaqla nə əlaqəsi var?!” [3, s. 5] cümləsi ilə əsərinə başlayan Vulf, otaq – “şəxsi bir otaq” deyərkən nəyi nəzərdə tutduğunu elə özü çox ustalıqla açıqlamış, oxucu üçün heç bir müəmmalı məsələ saxlamamışdır. Müəllif məhz bu əsərində göstərmişdir ki, bir qadının bir şəxsiyyət kimi mövcudluğu, yaşayıb-yaratması üçün şəxsi bir otağa – özünəməxsus, sadəcə özünün daxil ola biləcəyi, rahatlıqla özünü, öz məni tapacağı bir məkana (otağa) ehtiyacı vardır. Otaq dedikdə müəllifin nəyi nəzərdə tutduğunu isə aşağıdakı cümlələr daha yaxşı izah edir: “V.Vulf üçün “otaq” həm də qadının şəxsi mövcudluğunun, onun müstəqilliyinin simvoludur”. Başqa sözlə desək, V.Vulfə görə otaq kimlik, mənəvi və maddi tutum və eyni zamanda müstəqillik simvoludur”. [2, s. 14-15].

Əsər Meri Seton (və ya Meri Beton, ya da Meri Karmaykl) adlı xəyali bir obrazın dili ilə təhkiyə olunur. “Qadınlar və ədəbiyyat” adlı araşdırma aparmalı olan bu təhkiyəçi araşdırmasına “görəsən, niyə XVI əsrdə Şekspir səviyyəsində yazan bir qadın şair olmayıb?”, “qadınlar niyə yazıb-yaratmayıb?” sualları ilə başlayır və həqiqəti Britaniya muzeyindəki kitablarda axtararaq suallarına cavabı da məhz burada tapır. Lakin onun cidd-cəhdlə araşdırdığı bu həqiqət heç də ürəkaçan olmur. Onların sadəcə niyə yaradıcılıqla məşğul olmadığını araşdıran müəllif bir zaman anlayır ki, ümumiyyətlə, qadınların nəinki yaradıcılığı, heç yaşayışları haqqında belə heç bir məlumatı yoxdur: “Burada ən kədərli məqam (yenidən kitab rəflərinə baxdım) XVIII əsrdən əvvəl yaşayan qadınlar haqqında heç nə tapa bilməkdir. Beynimdə canlandıra biləcəyim birçə nümunə belə yoxdur. Burda dayanmışam və soruşuram ki, Yelizavetadövründə qadınlar niyə şeir yazmırdılar, halbuki onlar haqqında adı şeyləri bilmirəm. Necə təhsil alıblar; onlara yazı yazmaq öyrədilibmi; şəxsi otaqları olubmu; neçə qadın 21 yaşına çatmamış uşaq və ya uşaqlar doğub; əlqərəz səhərdən axşama qədər nə ediblər?” [3, s. 85-86].

Bundan sonra təhkiyəçi artıq təkcə “niyə qadınlar yazmayıblar?” sualına yox, “ümumiyyətlə, qadınlar necə

²² Bakı Dövlət Universiteti Magistrant. aynura.abbaszada@gmail.com. +994505387857

yaşayıblar?” sualına cavab axtarmağa çalışır. Bu yöndə araşdırma aparıb bir sıra tarixçilərin kitablarını tədqiq edən təhkiyəçi görür ki, Yelizavetadövründə qadınların nəinki yazmaq hüququ, şəraiti olmayıb, hətta onların heç yaşamaq hüququ belə olmayıb, demək olar ki. Bu hüququn özü də onları idarə edən kişilərin əlində idi: “Tarix kitablarının düzüldüyü rəfə yaxınlaşıb ən axırncı kitablardan birini – Trevelyanın “İngiltərə tarixi” kitabını götürdüm. Yenidən qadınlar haqqında yazılanları axtardım və “qadının statusu” adlı sərəlvə tapdım. Kitabda arvadı döymək kişinin hüququ kimi göstərilir, bu hüquq varlı və kasıb insanlar arasında heç bir utanc hissi olmadan tətbiq edilirdi. Tarixçi yazırdı ki, valideynlərinin seçdiyi şəxslə evlənməkdən imtina edən qız otağa kilidlənir və belə şeylər ictimaiyyətdə heç bir narazılıq doğurmurdu” [3, s. 78-79].

Belə şəraitdə, belə bir dövrdə aydındır ki, heç bir yaradıcılıqdan danışmaq olmaz. Təhkiyəçi özü də bu zaman anlayır ki, niyə məhz XVI əsrdə Şekspir səviyyəsində bir nəfər də qadın şair olmayıb. Çünki o dövrdə qadınların Şekspir kimi “şəxsi bir otağı” – mənəvi azadlığı və ən əsası pulu yox idi. Yazıb-yaratmaq üçün də bu iki ünsür yoxdursa, nə qədər istedadın olursa olsun, əbəsdir, heç kəs bir Şekspir ola bilməz. Hətta müəllif bunu daha yaxşı anlamağımız üçün yenə xəyali bir obraz yaradır. Bu obraz isə Şekspirin öz bacısı Cudit olur.

Özünə “görəsən, Şekspirin bacısı olsaydı, nə olardı? Onun başına nə gələrdi?” sualını verən təhkiyəçinin gəldiyi qənaət də digərlərindən fərqli olmur. Müəllif bunu belə təsvir edir: “Cudit də qardaşı qədər macərapərəst, xəyalpərvərdir, ən az onun qədər dünyanı görmək istəyir. Lakin onu məktəbə göndərmədilər... Hər də bir əlinə keçən kitabdan (böyük ehtimalla qardaşının kitabı idi) bir neçə səhifə oxuyurdu. Valideynləri içəri girib üstünə tənbehlər yağdırırdılar ki, corabları yamasın, fikrini bisməkdə olan yeməyə versin, kitab-dəftərin içində avara-sərgərdan qalmasın” [3, s. 88].

Əgər bir qızın oxumağı “avara-sərgərdan qalmaq” hesab olunurdusa, daha burada hansı yaradıcılıqdan danışmaq olar? Bundan sonra kim deyə bilər ki, o vaxt Şekspir səviyyəsində istedadlı qadınlar olmayıb, ona görə Şekspir səviyyəsində əsərlər də yazı bilməyib? Deyiləcək tək bir söz var idisə, o da bu idi: o vaxt Şekspirin pulu, hüquqları, rifahı, maddi-mənəvi azadlığı, bir sözlə “şəxsi bir otağı” var idi. Onun yazıb-yaratmasının başlıca qarantı olan “şəxsi bir otağı”! Cuditin – onun simasında bütün qadınların isə nəinki “şəxsi otağı”, bu otaq haqqında düşünməyə belə ixtiyarı yox idi.

Bütün bunları bizə göstərən təhkiyəçinin gəldiyi yekun qənaət isə belə olur: “Şekspir dövründə bir qadın Şekspir dahiliyinə sahib olsaydı, güman ki, taleyi daha fərqli olmazdı... Əgər bir qadın XVI əsrdə böyük istedadla doğulsaydı, mütləq aqlını itirər, intihar edər, yaxud günlərini kəndin qırağındakı tənha daxmada keçirərdi. Adamlar ondan qorxar, onu lağa qoyar, ya da cadugər, sehrbaz adlandırırdılar” [3, s. 90-92].

Daha sonra təhkiyəçi araşdırmalarını davam etdirərək “bəs necə oldu ki, XIX əsrdə CeynOstin, ŞarlottaBronte, JorjSand, CorcEliot kimi dahi yazıçılar meydana çıxdı? Onlar birdən-birəmi yarandılar?” sualına cavab axtarır. Təbiidir ki, belə çətin bir şəraitdə onlar birdən-birə yaranmadılar. Sözsüz ki, bu görkəmli simalar öz əsərləri, yaradıcılıq dünyaları ilə əldə etdikləri bu əbədiyyəti müəyyən bədellər ödəyərək, çox böyük çətinliklərdən keçərək qazanmışdılar. Əbəs yerə deyil ki, C.Eliot və J.Sand kişi təxəllüsündən istifadə edərək yazmış, C.Ostin və Ş.Brontenin özlərinə məxsus, əsərlərini yazacaq otağı belə olmamışdı. Müəllif bunu belə təsvir edir: “Sonralar Emili Devisin aşkar şəkildə göstərdiyi kimi XIX əsrdə orta təbəqə ailəsinin bir qonaq otağı olurdu. Əgər qadın nəşəyazacaqdısa, ümumi qonaq otağında yazmalı idi. Miss Naytingeylin şikayətlərini xatırladım: “Qadının özlərinə ayırsı yarımca saati belə yoxdur”. Qadın daim narahat edilirdi... CeynOstin ömrünün axırınadək bu şəraitdə yazmışdı. Qardaşı oğlunun (CeymsEduardOstin) memuarlarını xatırlayaq: “O bütün bunlara necə nail olurdu, bilmirəm... İşləmək üçün şəxsi bir otağı yox idi, əsərlərinin çoxunu ümumi qonaq otağında, olduqca narahat şəraitdə qələmə almışdı” [3, s. 124-125]. CeynOstin öz əsərlərini – “Qürur və qərəz” kimi dahiyənə bir şedevri məhz belə bir şəraitdə yazmışdı.

Əsərin sonuna doğru təhkiyəçi çoxsaylı araşdırmalarını yekunlaşdırıb bütün bu araşdırmalarından vahid bir nəticə çıxarır və gəldiyi qənaəti belə ifadə edir: “Əgər proza, yaxud şeir yazmaq istəyirsənsə, sənə ildə 500 funt və qapısı qıfıllı şəxsi bir otaq lazımdır”. Meri Betonun gəldiyi nəticə bu idi” [3, s. 197].

Müəllifin özünün də dediyi kimi, simvolik anlayışlar olan 500 funtun “düşünmə”, qapıdakı qıfılın isə “təkbəşinə” düşünə bilmə gücünü təmsil etdiyini anlamaq çətin deyil. Müəllif ona görə məhz bu iki ünsürü əsas hesab edir ki, tarixən kişilərdən fərqli olaraq qadınların nə maddi azadlığı – pulu var idi, nə də özlərinə məxsus dünyası – “şəxsi bir otağı”. Ona görə yox ki, qadın fərasətsiz idi, pul qazanıb öz həyatını qura bilmirdi. Ona görə ki, qadının bunları etməyə ixtiyarı, hüququ yox idi. Qadın pul qazana bilməzdi, qazansaydı da, böyük ehtimalla həmin pulu ya atası, ya da həyat yoldaşı, bəzən isə qardaşı onun əlindən alacaqdı. Qadın nəinki öz otağını “qıfıllamaq”, heç həmin otağı – “şəxsi bir dünya”-nı yarada da bilməzdi. Çünki qadının həyatında mövcud ola biləcək tək “otaq” yemək bişirdiyi, ərinin, atasının, övladlarının paltarlarını tikib qablarını yuduğu “otaq” (düşüncə tərz) ola bilirdi. Hər şeyə yer tapılan bu otaqda isə nəinki yaradıcılığa, heç şəxsi bir düşüncəyə, özünə aid, hərriradəsizə verdiyi bir qərara belə yer yox idi.

Lakin məhz indi qadınlar həmin dar otaqdan çıxıb öz 500 funtunu qazanmalı və öz dünyasını – heç kimə möhtac olmayıb heç kimdən asılı olmadıqı, yalnız özünün daxil ola biləcəyi “şəxsi bir otağı”-nı yaratmalı və ən sonunda isə bu bu otağın qapısını möhkəmcə “qıfıllamalı” idi. V.Vulfun bu dahiyənə əsərində bizə çatdırmaq istədiyi əsas fikir – əsas ideya da elə məhz bu idi.

NƏTİCƏ: Heç şübhəsiz ki, Virciniya Vulf dünya ədəbiyyatının ən nəhəng simalarından biridir. Ona bu böyük şöhrəti, bu əbədi ölməzliyi qazandıran isə məhz özü – əsərləri, bu əsərlərdə qaldırdığı ideya-problemlər olmuşdur ki, bu problemlərdən ən başlıcası da feminizm idi. Qadının hər zaman cəmiyyətdə ikinci planda olması, hüquqlarının tapdalanması feminist bir yazıçı kimi Vulfu hər zaman narahat etmiş, düşündürmüşdür. Bu baxımdan onun “Şəxsi bir

otaq” əsəri yaradıcılığının mühüm mərhələsini təşkil edərək böyük maraq doğurur. Qadını hər zaman zirvədə, yazıb-yaradan, azad bir şəxsiyyət kimi görmək istəyən müəllif bu əsərində əvvəlcə bu yolda olan ən böyük çətinlik və maneələri göstərmiş, daha sonra isə həmin problemlərin yeganə çıxış yolunu oxucuya çatdırmışdır. Əsərinin sonunda da “Odur ki, xahiş edirəm, yazın. Bəsitiyindən və dərinliyindən asılı olmayaraq, heç bir mövzudan çəkinməyin” [3, s. 205] deyən müəllif qadınların ən böyük dəstəkçisi və himayədarı kimi dünya ədəbiyyatı tarixində özünə qiymətli bir yer qazanmışdır.

Bu baxımdan, bütün bu söylənilənlərdən sonra əminliklə demək olar ki, “Şəxsi bir otaq” əsəri təkcə adi bir yaradıcılıq nümunəsi kimi yox, “feminizm və azadlıq manifesti” kimi nəinki V.Vulfun öz yaradıcılığında, eyni zamanda dünya ədəbiyyatı tarixində qiymətli yerə malik dahiyanə bir əsərdir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT

1. Hüseynova S. Virciniya Vulfun “Onun öz otağı” əsərində yaradıcı qadın axtarışları və yazıçı “mən”i. AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu Müqayisəli Ədəbiyyatşünaslıq Beynəlxalq Elmi Jurnal. Bakı, Elm və Təhsil. 2021: 59-65.
2. Salamova Ə. Virciniya Vulf və Marqaret Drabl yaradıcılığında feminizm. Bakı – 2022.
3. Vulf V. Şəxsi bir otaq. Bakı, Teas Press, 2019, 214 s.
4. Zülfüqarova F. İngilis və Azərbaycan ədəbiyyatlarında insan konsepsiyası (Virciniya Vulf və Afaq Məsudun yaradıcılıqları əsasında). Bakı: Elm və Təhsil, 2012.
5. “Ədəbiyyatda feminist inqilabı edən qadın – Virciniya Vulf” [Elektron resurs] / URL: <https://az.baku-art.com/az/edebiyatda-feminist-inqilabi-eden-qad-n-virciniya-vulf>

XÜLASƏ

Virciniya Vulf dünyanın ən məşhur yazıçılarından biridir. Modernizm ədəbi cərəyanının ən böyük nümayəndələrindən biri kimi onun adı Ceyms Coys, Marsel Prust kimi şəxslərlə bir sırada çəkilir. Bir yazıçı kimi, o, qəhrəmanlarının daxili düşüncə və emosiyalarını dərinlən araşdıran şüur axını kimi innovativ texnikaları ilə məşhurdur. Buna görə də, V.Vulf öz əsərləri dünya ədəbiyyatı tarixində qiymətli yer tutmuşdur. Onun ən məşhur əsərlərindən biri isə “Şəxsi bir otaq” əsəridir. Əsər 1929-cu ildə yazılmış və dünya ədəbiyyatı tarixinə feminizmin manifesti kimi daxil olmuşdur.

Açar sözlər: Virciniya Vulf, modernizm, feminizm, şüur axını.

SUMMARY

“VIRGINIA WOOLF’S “A ROOM OF ONE’S OWN”

Virginia Woolf is one of the world’s most famous writers. She was one of the greatest representatives of the modernist literary movement and her name is mentioned alongside geniuses such as James Joyce and Marcel Proust. As a writer she is renowned for her innovative narrative techniques, such as stream of consciousness, which delve deeply into characters’ inner thoughts and emotions. For this reason, V.Woolf has earned a valuable place in the history of world literature with her works. One of her most famous works is “A Room of One’s Own”. The work was written in 1929 and entered the history of world literature as a manifesto of feminism.

Key words: Virginia Woolf, modernism, feminism, stream of consciousness.

RƏYÇİ: dos. L.Ələkbərova